

שחט ולא בדק בסימנים (חולין ט)

גליון 493

בדף ט. ואמר רב יהודה אמר שמואל הטבח צריך שיבדוק בסימנים לאחר שחיטה וכו'. לא בדק מאי. ר' אליעזר בן אנטיגנוס משום רבי אלעזר בר' ינאי אמר טריפה ואסורה באכילה. במתניתא תנא נבילה ומטמאה במשא. במאי קמיפלגי, בדרב הונא דאמר בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה. נשחטה הרי היא בחזקת היתר עד שיודע לך במה נטרפה. מר סבר בחזקת איסור קיימא והשתא מתה היא, ומר סבר בחזקת איסור אמרינן, בחזקת טומאה לא אמרינן.

ופירש"י בהמה בחייה בחזקת איסור שהרי אסורה משום אבר מן החי הלכך אם נולד ספק בשחיטתה וכו' אל תתירנה מספק עד שיודע לך שנשחטה כראוי. מר סבר בחזקת איסור הראשון עומדת שלא היתה שחוטה, וכיון דבחזקת שאינה שחוטה מוקמינן לה הרי מתה ומטמאה. ומר סבר בחזקת איסור אמרינן ולאכילה היא שנאסרת קודם שחיטה, (בחזקת טומאה) לא אמרינן שהרי בשר מן החי אינה מטמאה.

רש"י נקט שחזקת האיסור שיש לבהמה היא איסור אבר מן החי. ונחלקו בגמ' באופן ששחט ולא בדק את הסימנים, האם אמרינן דמתה והוי נבילה או שלא היתה חזקת טומאה ולכן היא אסורה אבל אינה מטמאה. ובתוס' (ביצה דף כה. בד"ה בחזקת איסור) כתבו ולא נהירא דאם כן (דהוי בחזקת איסור אבר מן החי) למה לי עד שיודע במה נשחטה, כיון דחזינא שמתה א"כ לא שייך בה איסור אבר מן החי דאיסור אבר מן החי לא שייך אלא מחיים. לכן נ"ל דחזקת איסור ר"ל בחזקת שלא נשחטה עד שיודע לך וכו' ומשום איסור שאינה זבוחה דרחמנא אמר תזבח ואכלת, שחוט ואכול וכו'.

תוס' הקשו על רש"י דאם חזקת האיסור היא משום אבר מן החי, הרי כשהבהמה נשחטה הרי היא כבר אינה חיה, ולא שייך יותר להחזיק אותה באיסור אבר מן החי. וע"כ דכוונת הגמ' לחזקת שאינה זבוחה שהיא קיימת לאחר מותה, דהיא בחזקת שלא נשחטה וממשיכה להיות באיסור שאינה זבוחה.

אבל שיטת רש"י היא דלא איכפת לן שעכשיו ודאי אינה באיסור אבר מן החי כי עכשיו יש ספק חדש אם היא נבילה או לא דאולי לא נשחטה כדין, ומחזיקין מאיסור לאיסור. וכמו שלפני שנשחטה היתה בחזקת איסור, גם לאחר מיתה ויש לנו ספק אם הותרה, העמידנה על חזקתה וממשיכה להיות אסורה למרות שעכשיו האיסור הוא איסור אחר.

וצ"ב מה היא המחלוקת בסוגיין אי מטמא בנבילה או לא. דלכאורה אם מעמידים אותה בחזקתה שהיתה אסורה וממשיכה להיות אסורה הרי שאנחנו אומרים שלא נשחטה וממילא היא נבילה, ולמה שלא תטמא. ולכאורה זהו שכתב רש"י בביאור שיטת המטמאים דבחזקת איסור הראשון עומדת שלא היתה שחוטה. וכיון דבחזקת שאינה שחוטה מוקמינן לה הרי מתה ומטמאה. והיינו כהנ"ל דהיות ומחזיקים אותה באיסור ואומרים שלא נשחטה הרי שמתה בלי שחיטה וממילא הוי נבילה.

ובשיטה שלא מטמאים ביאר רש"י בחזקת איסור אמרינן ולאכילה היא שנאסרת קודם שחיטה אבל לטמא לא אמרינן שהרי בשר מן החי אינה מטמאה. והיינו דחזקת האיסור שהיתה לה מחיים היתה איסור אכילה בלי טומאה. וכשאנחנו אומרים אותה עכשיו לאחר מיתה מחמת החזקה שהיתה לה הרי לא היתה בחזקת טמאה, ולכן אין לה דין נבילה לטמא אלא רק איסור אכילה.

והנה חקרו האחרונים האם חזקה היא בירור או רק הנהגה הלכתית. ואפשר לומר שבזה גופא נחלקו בסוגיין, דאי הוי בירור, הרי החזקה אומרת שאסורה דלא נשחטה, וא"כ יוצא שמתה בלי שחיטה, וממילא הוי נבילה. אבל אם חזקה אינה בירור אלא הנהגה אז אמרינן דלגבי איסור יש חזקה שממשיכה להיות אסורה אבל אין זה אומר שבוודאי לא נשחטה ולכן אין לה דין נבילה לטמא דהא לא היתה לה חזקת טומאה דהא הבשר טהור בחייה.

וכן כתב בברכת שמואל (כתובות סי' לז אות ב) דלהאמורא שם דסבר דמהני גם לענין טומאה אף דלטומאה אין לה חזקת טומאה מ"מ נראה דכיון דלענין איסור מחזיקין אותה לנבילה ממילא מטמאה. ואח"כ כתב דלגבי ספק שחיטה נולד הספק בגוף מעשה המכשיר, ועצם הספק במעשה המכשיר נוגע לענין חזקת האיסור של הבהמה וכיון דיש לה חזקת איסור מכריע חזקתה דלא נעשב בה מכשיר וממילא מטמאה. והיינו דהחזקה מכריעה שלא נשחטה, והיות ולא נשחטה הרי היא נבילה. אבל למ"ד דהוי טריפה לא אמרינן דהוי בירור שלא נשחטה אלא ע"פ החזקה נוהגין איסור, ולכן באיסור דיש חזקה נוהגין אבל בטומאה דאין חזקה אין נוהגין.

באופן אחר ביאר בקהלות יעקב (יבמות סי' כב) דס"ל למ"ד דהוי טומאה דאע"ג דאין החזקה כבירור שלא נשחטה אבל היות ועפ"י חזקה נוקטים לאיסור הרי הוא נחשב שלא נשחט וא"כ לא פלגינן, ואמרינן דגם לגבי טומאה לא היתה שחוטה וממילא טמאה. ולמ"ד שאוסר ואינו מטמא ס"ל דפלגינן דאע"פ דעל פי חזקת האיסור מחשיבין אותה כלא נשחט אבל לענין דין טומאה הרי אדרבה בחייה בחזקת שאינה טמאה היא וממילא לגבי טומאה אמרינן דשחוטה היא.

וכעין זה כתב בחי' רעק"א (על השו"ע בסי' כה) כיון דלענין איסור אכילה אנו דנין מכח החזקה דלא נשחטה ממילא מטמאה מדין נבילה דלאסרו באכילה ושלא לטמא הוי תרתי דסתרי. ושם כתב בהמשך דהך סברא היא סברא דרבנן (ולכן מקילים ופסקים שאינה מטמאה). ועי' שב שמעתתא (שמעתא ד פרק ג).

ולכאורה ניתן לומר שאם חזקת האיסור היא שאינו זבוח (כתוס') אז ע"פ החזקה אמרינן שלא נזבחה וממילא הוי נבילה אבל לרש"י שאין חזקת איסור של אינה זבוחה אלא שהיתה בחזקת אבר מן החי ועכשיו שהיא מתה אוסרין מדין מחזיקין מאיסור לאיסור, אז מנא לן לומר שאינה זבוחה. ובס"ה אמרינן שהיות והיתה אסורה באכילה ממשיכה להיות אסורה באכילה.

ובנימוקי הגר"ב בסוגיין כתב דבזה גופא נחלקו. ודייק מרש"י שבתחילה כתב משום אבר מן החי ואח"כ פירש שלא היתה שחוטה. וביאר דלרש"י פליגי דלמ"ד מטמאה משום דנשארה בחזקת שלא נשחטה ולמ"ד אסורה באכילה לא נשארה רק בחזקת אבר מן החי. אבל זה חידוש לומר שבזה גופא נחלקו, ובפרט שיש נוקטים שרש"י ס"ל שאין איסור אינו זבוח ולכן נקט שהאיסור הוא רק משום אבר מן החי.

ולשון רש"י בד"ה נבלה היא דלאו בחזקת שחוטה מחזקין לה כדרב הונא בפירקין. ולא כתב שהיא בחזקת שלא נשחטה אלא דאינה בחזקת שחוטה, ודי בזה לבאר שהיא נבילה. ועל כן נראה דרש"י למד שלמרות שאין חזקת אינו זבוח בכל זאת מחמת חזקת האיסור מחשיבין אותה כמתה בלי שחיטה ולכן הוי נבילה לפי המ"ד שטמא או מחמת הבירור או מחמת שזה נגרר ממילא שלא יהא תרתי דסתרי וכו'.

אמנם בחי' רבי נחום (יבמות לב) כתב דאם סוברים שהחזקה היא בירור אז לרש"י שאין חזקת שאינו זבוח אלא חזקת אבמ"ח לא שייך לומר שע"י החזקה נתברר שלא נשחטה (עיי"ש בענין מחזיקין מאיסור לאיסור).

ישנן דרכים נוספות בביאור המחלוקת בסוגיין. בקהלות יעקב (שם) כתב דלמ"ד דמטמאה הוי חזקת הגוף שלא נשחטה שעדיפה מחזקת איסור. וברעק"א (בשו"ע סי' כז) ביאר ע"פ דברי חי' הרשב"א שאין לחדש מעשה המכשיר מספק נגד החזקה וממילא הוי נבילה, ולמ"ד השני לא הוי אלא חזקת איסור ולכן אינו טמא. והנה הרמב"ם פסק (פ"א שחיטה הי"ב) ואם לא בדק וכו' הרי זו נבילה. ובכס"מ כתב דנחלקו בסוגיין

ורבינו פסק דנבילה לחומרא, ועוד דמסתבר טעמיה דמתניתא דבחזקת איסור קיימא והשתא מתה וכו'.

ובתבואות שור (סי' כה) יצא לחדש שהרמב"ם לא הזכיר דמטמא, דס"ל דאסורה באכילה משום נבילה אבל אינה מטמאת. ויש לה דין ודאי לאיסור נבילה וילקה אבל לטמא לא. ואילו רעק"א בתשובה (סי' קסב) כתב דהוי נבלה מספק, ובתוך הדברים כתב דס"ל לרמב"ם שנחלקו בגמ' אי הוי ספק דרבנן (כמו שכתבו בתוס' בד"ה ואסורה באכילה דשריא מדאורייתא לא החמירו לעשותה נבלה) או דאורייתא.

נמצינו למדים שיש חמשה ביאורים בסוגיין. א) שנחלקו אי חזקה הוי בירור או הנהגה. ב) אי פלגינן בחזקה. ג) אם החזקה היא אינו זבוח או אבמ"ח. ד) אי יש חזקת הגוף. ה) אי אמרינן שלא נעשה שום מעשה. ה) אי הוי ספק דאורי' או דרבנן.